

Випуск неперіодичних друкованих видань літератури з образотворчого мистецтва в Україні в 1996—2005 роках



*Марина Шатрова,
аспірантка кафедри
бібліотекознавства
і бібліографії Рівненського
державного гуманітарного
університету*

На підставі "Літопису книг" проаналізовано документний потік неперіодичних друкованих видань літератури з образотворчого мистецтва в Україні за 1996—2005 рр. за тематичним, видовим, видавничим, мовним параметрами.

Для образотворчого мистецтва інформаційними ресурсами є документи двох родів: такі, що є творами образотворчого мистецтва (оригінальними чи репродукованими), і такі, в яких втілено текстову інформацію про образотворче мистецтво, тобто література про образотворче мистецтво. Остання існує у вигляді різних текстових видань: неперіодичних чи серіальних (періодичних та продовжуваних). У пропонованій публікації розглянемо стан випуску в Україні неперіодичних текстових друкованих видань (книг та брошур), тобто літератури з образотворчого мистецтва (за винятком довідкових та бібліографічних видань і авторефератів дисертацій) з часовим охопленням у десять років: 1996—2005. За основу взятий саме цей період, адже він припадає на рубіж ХХ і ХХІ століть, період розвитку незалежної української держави, становлення нової системи книговидавництва. Документний потік образотворчих видань та мистецтвознавчих публікацій з періодичних видань, а також авторефератів дисертацій розглядався окремо [7, 8, 9].

Книгознавчі та документознавчі дослідження загального характеру дали уявлення про види документів з образотворчого мистецтва [2, 4, 5, 6]. Але до цього часу не було досліджень документного потоку (ДП) відповідних видань, що вийшли в Україні. Це викликало потребу в їхньому докладнішому вивченні і стало метою цього дослідження.

Основним його джерелом є поточний державний бібліографічний покажчик Книжкової палати України "Літопис книг", що обліковує неперіодичні текстові видання (книги та брошури) будь-якого змісту [3]. Бібліографічні описи видань з образотворчого мистецтва, поряд з літературою з інших галузей мистецтва та спорту згруповані в "Літописі книг" у розділі "Мистецтво. Ігри. Спорт". З цього та інших розділів "Літопису..." добиралися відомості про випуск мистецтвознавчої літератури з образотворчого мистецтва за 1996—2005 рр. Видання за роки, що увійшли до літописів, але не охоплюють вказаних хронологічних рамок (наприклад у "Літописах книг" за 1996 р. реєструвалися неперіодичні текстові документи 1992, 1993, 1994, 1995 рр.), до уваги не брались. Для повнішого відображення ДП неперіодичних текстових документів з образотворчого мистецтва за 2005 р. аналізувались "Літописи книг" 2006—2007 рр.¹ Додатковим джерелом інформації про зазначені видання є база даних Книжкової палати України за вказані роки. Довідкові та бібліографічні видання з образотворчого мистецтва у цій публікації не досліджувались, оскільки зазначені документи з образотворчого мистецтва вивчатимуться окремо. Вони становлять особливий пласт у низці галузевих неперіодичних видань і потребують окремого аналізу.

Бібліографічні записи індексувалися за кількома "профілями": хронологічним, семантичним, типологічним, видавничим, мовним. Виділення семантичного профілю уможливило віднесення конкретного видання до однієї з тем з галузі образотворчого мистецтва. Зміни національних пріоритетів, швидкісний розвиток інформаційного суспільства, розвиток нових стилів та видів мистецтва зумовили тематичні рубрики, які базуються на засадах загальної систематизації галузевої інформації, а також передбачають вирішення комплексних тематичних блоків і надають можливість розглянути такі аспекти досліджуваної галузі знання:

- загальні питання образотворчого мистецтва;
- живопис, графіка та дизайн;
- декоративно-прикладне мистецтво (включає літературу з художньої кераміки, художнього текстилю, художньої обробки дерева, металу, скла та ін.);
- архітектура (до уваги брались видання, які несуть мистецьке наукове навантаження про той чи інший архітектурний об'єкт, що має художню цінність);
- охорона пам'яток історії і культури (у рубриці охоплена література, де розкривається цінність історичного надбання нашого народу шляхом представлення тих чи інших мистецьких пам'яток);
- пластичні мистецтва (здебільшого ця рубрика стосується літератури зі скульптури);
- фотографія (розглядалась література, яка стосується художнього навантаження фотографії як окремого виду мистецтва).

Саме такий тематичний діапазон найоптимальніше відображає спектр вузлових тем галузі, а також ґрунтується на засадах систематизації інформації з образотворчого мистецтва.

Розподіл загальної кількості друкованих неперіодичних текстових видань з питань образотворчого мистецтва за тематичними розділами в межах кожного року і загалом за десять років (1996—2005), а також обсяг галузевого ДП за темами у відсотковому відношенні показаний у табл. 1.

Загальна кількість неперіодичних видань з питань образотворчого мистецтва в досліджуваній період поступово збільшувалась від 32 назв у 1996 році, що становить 4,1 % від загальної кількості видань, до 82 назв у 2005 р., з відповідною відсотковою часткою 10,5 %. Загалом ДП неперіодичних видань літератури з образотворчого мистецтва набув частково хвилеподібного вигляду: до 2003 р. він поступово зростав; починаючи з 2004 р., спостерігається спад у випуску мистецтвознавчих видань.

Аналізуючи тематичну структуру галузевого ДП за десять років, ми отримали такі результати: пріоритетними темами упродовж всього періоду стали: загальні питання мистецтва — 214 назв видань із відсотковим еквівалентом 27,4 %; архітектура як напрям художнього мистецтва (загальна кількість назв — 154, що становить 19,7 %); загальна кількість назв видань з питань живопису, графіки та дизайну — 149 або 19,1 %; декоративно-прикладне мистецтво, що увібрало багатовекторну тематику наявної літератури: художній текстиль, художня кераміка, художня обробка дерева, скла, шкіри, металу, ін. (загальна кількість назв — 146, тобто 18,7 % від усіх видань з образотворчого мистецтва). Меншу частину ДП становлять видання з таких тем: охорона пам'яток історії та культури — 68 (8,7 %), пластичні мистецтва — 41 (5,3 %). Найменш забезпечено виданнями виявилась тема фотографії як одного з видів мистецтва — 8 назв (1,0 %), із суттєвими прогалинами у 1996—1997, 2001—2003 рр.

¹ У них уміщувалась бібліографічна інформація про видання, що вийшли в 2005 р.

Тематично-хронологічна структура ДП неперіодичних видань України з образотворчого мистецтва за 1996—2005 роки

Теми	Кількість назв книг і брошур											% від заг. к-сті
	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	Всього	
Загальні питання мистецтва	4	3	19	16	18	29	28	42	39	16	214	27,4
Живопис, графіка, дизайн	8	7	7	5	12	12	24	31	29	14	149	19,1
Декоративно-прикладне мистецтво	9	10	7	6	9	9	22	25	30	19	146	18,7
Архітектура	6	5	13	19	23	14	22	19	19	14	154	19,7
Охорона пам'яток історії та культури	0	1	2	7	7	10	13	12	9	7	68	8,7
Пластичні мистецтва	5	3	1	6	2	3	3	4	2	12	41	5,3
Фотографія	0	0	1	5	1	0	0	0	1	0	8	1,0
Всього	32	29	50	64	72	77	112	131	129	82	780	100,0
% від загальної кількості за 10 років	4,1	3,7	6,4	8,2	9,2	9,9	14,4	16,8	16,5	10,5	100,0	

Простежимо зміни тематичної структури ДП з образотворчого мистецтва в межах років. У 1996-му переважав випуск книг з декоративно-прикладного мистецтва (9 назв); дещо менше, але з майже однаковим рівнем інформаційного забезпечення представлена архітектура (6 назв) та питання живопису, графіки та дизайну (8 назв). Зовсім не видавалася у 1996 році література з таких тем, як охорона пам'яток історії та культури і фотографія.

1997 рік представлений у "Літописі..." низьким показником літератури з питань образотворчого мистецтва, що на загальному рівні відповідає 29 назвам за рік і становить лише 3,7 % від загальної кількості видань, випущених за десять проаналізованих років. Не друкувалася зовсім література з питань фотографії. Решта тем розкриті більшою чи меншою мірою: від десяти назв з

декоративно-прикладного мистецтва до одної з охорони пам'яток історії та культури.

Аналізуючи ДП з питань образотворчого мистецтва за 1998 р., варто зауважити на збільшенні загальної кількості назв видань — 50 назв, 6,4 % від загальної кількості видань, випущених за 1996—2005 рр.

Помітне покращення забезпечення галузі інформаційними ресурсами спостерігається у наступних роках, з поступовим збільшенням друкованої продукції до 131 назви у 2003 р. (16,8 % від загальної кількості видань за десять років).

Типологічна структура ДП засвідчує поширення документів певних типів, видів і жанрів. Кількісний типологічний розподіл ДП літератури з образотворчого мистецтва можна простежити через інформацію, подану в табл. 2.

Типологічна структура ДП неперіодичних видань України з образотворчого мистецтва за 1996—2005 роки

Типи л-ри	Види видань	Кількість назв книг і брошур											% від заг. к-сті
		1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	Всього за 10 р.	
Наукова	Наукова монографія	6	4	5	6	9	8	12	12	15	9	86	11,0
	Матеріали конференцій	1	2	0	4	3	4	4	2	9	1	30	3,8
	Збірник наук. праць	4	1	9	5	4	7	6	3	7	3	49	6,3
Навчальна	Підручник	1	1	2	1	2	4	3	12	8	0	34	4,4
	Навчальний посібник	3	3	6	9	16	12	19	30	18	12	128	16,4
	Навч.-метод. посібник	0	3	2	1	0	3	6	4	5	2	26	3,3
	Конспект лекцій	1	0	0	0	0	0	4	0	2	0	7	0,9
	Навчальна програма	0	0	1	0	0	0	5	0	1	0	7	0,9
	Методичні рекомендації	0	0	1	2	1	3	3	4	1	0	15	1,9
	Навч.-метод. матеріали	0	1	0	1	0	0	1	2	0	0	5	0,6
Виробнича	Науково-виробниче видання	3	1	1	0	0	0	0	4	1	0	10	1,3
	Виробничо-практичне видання	4	3	1	0	1	2	5	6	5	9	36	4,6
	Нормативно-виробниче видання	0	2	2	2	0	1	4	7	12	9	39	5,0
Рекламна	Рекламний проспект	0	0	1	1	1	0	0	0	1	0	4	0,5
Науково-популярна	Науково-популярна монографія	2	3	5	12	11	11	10	12	12	9	87	11,2
	Нарис	7	5	14	20	24	22	29	35	32	28	216	27,7
	Правові першоджерела	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	1	0,1
	Всього	32	29	50	64	72	77	112	133	129	82	780	100,0

Найбільшу кількість назв за досліджуване десятиріччя склали науково-популярна література — 303 назви, що становить 38,8 % від загальної кількості видань, з яких основна частина належить до жанру науково-популярних нарисів — 216 назв, науково-популярна монографія налічує 87 назв.

На другому місці — наукова література (165 назв, 21,2 %). Зокрема, наукові монографії становлять 86 назв (11,0 %) від загальної кількості видань літератури з питань образотворчого мистецтва. Високий відсоток склали матеріали конференцій, що проводилися науковими установами та вищими навчальними закладами в галузі освіти й мистецтва (30 назв, 3,8 %), а також збірники наукових праць (49 назв, 6,3 %). Прикладом останніх може бути альманах "Мистецькі обрії'98", підготовлений колективом Академії мистецтв України на чолі з А. Чебикіним (К., 1999. — 426 с.).

Високі показники наукової літератури у ДП з образотворчого мистецтва пояснюються плідною працею наукових установ: Львівської національної академії мистецтв, Інституту народознавства НАН України (м. Львів), Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології імені М. Т. Рильського НАН України (м. Київ), Національної академії образотворчого мистецтва і архітектури НАН України (м. Київ), Державного музею-заповідника українського гончарства в Опішні (Полтавська область). У їхньому активі — більша частина монографічних видань із різних галузей образотворчого мистецтва, наприклад: Нога О. Українська художньо-промислова кераміка Галичини. 1840—1940 / О. Нога ; Ін-т народознав. НАН України. — Л. : НВФ "Укр. технології", 2001. — 390 с.; Кара-Васильєва Т. Українська вишивка / Т. Кара-Васильєва, А. Чорноморець ; Ін-т мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України. — К. : Либідь, 2002. — 158 с.; Пошивайло І. В. Феноменологія гончарства: семіотико-етнологічні аспекти / І. В. Пошивайло ; Держ. музей-заповідник укр. гончарства в Опішні [та ін.]. — Опішня : Укр. народознав., 2000. — 412 с.

Навчальні видання представлені у ДП такими жанрами, як підручники, навчальні посібники, навчально-методичні посібники,

конспекти лекцій, навчальні програми, методичні рекомендації, науково-методичні матеріали. Найбільше видано навчальних посібників — 128, що становить 16,4 % від загальної кількості видань з образотворчого мистецтва. На увагу заслуговує навчальний посібник, підготовлений О. Хмельовським "Графіка та основи графічного мистецтва" : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. (Луцьк, 2003). Харківська державна академія дизайну і мистецтв видала ряд навчальних видань, серед яких підручник В. Даниленка "Дизайн" : підруч. для студ. дизайн., мистец. та техн. навч. закл. (Х., 2003). Найменшу частку серед навчальних видань становлять навчально-методичні матеріали — 5, а це 0,6 % у сумарному галузевому документному потоці, навчальні програми — 7 (0,9 %), конспекти лекцій — 7 (0,9 %).

Невисокий показник *рекламної* продукції, яка видається у вигляді звичайних проспектів обсягом від чотирьох до шести сторінок: всього чотири назви видань з образотворчого мистецтва за 1996—2005 рр., що відповідає відсотковій частці — 0,5 %.

Жанрову структуру *виробничої* літератури увібрали: науково-виробничі видання — 10 назв (1,3 % від загальної кількості видань з образотворчого мистецтва), виробничо-практичні видання — 36 назв (4,6 %) та нормативно-виробничі — 39 (5,0 %). До видань нормативно-виробничого призначення віднесено стандарти "Килими і килимові вироби українські. Загальні технічні умови : ДСТУ 1982—97" (К., 1997. — 32 с.), "Вироби українського народного декоративного ткацтва: метражі та штучні. Загальні технічні умови : ДСТУ 1647—97" (К., 1997. — 32 с.) та інші.

Правові періоджерела представлені збірником офіційних документів, підготовленим працівниками Генеральної прокуратури України: "Культурна спадщина України: правові засади збереження, відтворення та охорони культурно-історичного середовища" : зб. офіц. док. (К., 2002. — 336 с.).

Видавнича структура ДП неперіодичних видань України з образотворчого мистецтва відображена в табл. 3. Розподіл видавництва з державною та недержавною формами власності здійснено за довідником Книжкової палати України [1].

Таблиця 3

Видавнича структура ДП неперіодичних видань України з образотворчого мистецтва за 1996—2005 роки

Назва видавництва	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	Всього	% від заг. к-сті
Видавництва та видавничі організації з державною формою власності												
Техніка	1	2	1	6	4	1	2	4	8	0	29	3,7
Київ. нац. ун-т будівництва і архітектури	0	0	0	0	2	5	3	4	6	1	21	2,7
Наук.-дослід. ін-т технологій, архітектури та містобудування	2	0	1	7	5	1	2	1	0	0	19	2,4
Мистецтво	2	2	1	1	0	1	0	2	2	0	11	1,4
Інші	13	9	9	18	19	23	37	17	32	11	188	24,1
Всього видавництв з державною формою власності	18	13	12	32	30	31	44	28	48	12	268	34,4
Видавництва та видавничі організації з недержавною формою власності												
Фоліо	1	1	3	0	0	1	4	5	3	2	20	2,6
Форум	0	0	0	0	0	0	1	11	5	0	17	2,2
Астропринт	0	0	1	0	2	1	3	1	0	3	11	1,4
Інші	13	15	34	32	40	44	60	88	73	65	464	59,5
Всього видавництв з недержавною формою власності	14	16	38	32	42	46	68	105	81	70	512	65,6
Разом	32	29	50	64	72	77	112	133	129	82	780	100,0

Усього за досліджуваний період у книговидавничій діяльності з образотворчого мистецтва в Україні взяло участь 284 видавництва та видавничі організації, з яких 80 державної та 204 недержавної форм власності.

Спеціалізованим видавництвом у галузі образотворчого мистецтва є "Мистецтво", що випускає як літературу про образотворче мистецтво, так і самі образотворчі видання. Діяльність видавництва відзначається регулярним тиражуванням образотворчої продукції, хоча кількість назв книг могла б бути

більшою (видається одна—дві назви на рік), що в загальному становить 11 назв видань мистецтвознавчої літератури за 10 років (1,4 %).

Досить високий показник випуску літератури з образотворчого мистецтва має видавництво "Техніка" — 29 назв, 3,7 % від загальної кількості. У серії "Національні святині України" у ньому побачили світ книги, присвячені архітектурним пам'яткам, які є національним надбанням держави. Наприклад: Киркевич В. Володимирський собор у Києві (К., 2004); Лячинський С. Храми Звенигородщини (К., 2004); Кілессо С. Києво-Печерська Лавра (К., 2003) та ін.

Доволі значний доробок у розвитку книговидавничої справи з образотворчого мистецтва належить видавничим центрам при вищих навчальних закладах та науково-дослідних установах, організаціях. Лідерами серед них є Науково-дослідний інститут технології архітектури та містобудування — 19 назв (2,4 % від загальної кількості видань образотворчої літератури за десять років), Київський національний університет будівництва і архітектури — 21 назва (2,7 %). По 5—7 назв книг із питань образотворчого мистецтва випустили Державна академія керівних кадрів культури і мистецтв (м. Київ) та Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

Варто звернути увагу на те, що чимало видавництв та видавничих організацій (154) за десятирічний період підготували лише одне видання. Дуже мала кількість — 9 видавництв та видавничих організацій підготували та видали понад 10 назв книг з образотворчого мистецтва.

Територіальний аспект аналізу показав, що левову частку випуску мистецтвознавчої літератури забезпечили видавництва м. Києва, Львова, Харкова, Одеси, де зосереджені найбільші наукові установи, навчальні заклади, громадські організації, які займаються дослідженнями та популяризацією різних напрямів образотворчого мистецтва, його історичних і теоретичних засад.

Мовна структура ДП неперіодичних видань літератури з образотворчого мистецтва представлена в табл. 4.

Таблиця 4

Мовна структура ДП неперіодичних видань України з образотворчого мистецтва за 1996—2005 роки

	Види видань за мовною ознакою	Кількість назв видань за 10 років	% від загальної кількості
Одно-мовні	Українська	552	70,8
	Російська	180	23,1
	Інші	3	0,4
Двомовні	Українська-англійська	14	1,8
	Українська-російська	14	1,8
	Російська-англійська	8	1,0
	Інші	0	0,0
Три-мовні	Укр.-рос.-англ.	4	0,5
	Укр.-нім.-англ.	2	0,3
	Інші	3	0,4
	Всього	780	100,0

Серед одномовних видань літератури з образотворчого мистецтва виразно домінує україномовна література — 552 назви (70,8 %), 180 назв російськомовної (23,1 %). Незначною кількістю представлені двомовні та тримовні видання, де також переважає література, що поєднує ту чи іншу мову з українською. Незважаючи на невелику кількість літератури іноземними мовами, можна констатувати позитивний момент: представлені видання різними мовами — німецькою, англійською, національних меншин, польською, іспанською.

Отже, вивчення галузевого ДП неперіодичних текстових видань за певний часовий проміжок уможливило визначення ступеня інформаційного забезпечення галузі. Потрібно зауважити на позитивному моменті, закладеному в кінці минулого століття: зростанні загальної кількості видавничої продукції з питань образотворчого мистецтва. Ця тенденція була підтримана на початку нинішнього, із незначними зниженнями та нарощенням випуску неперіодичних видань літератури з образотворчого мистецтва.

Вивчення ДП неперіодичних текстових видань з образотворчого мистецтва дало змогу розкрити стан та розвиток семантичних та інших якостей документного забезпечення галузі і зробити висновки щодо практичних завдань його удосконалення. Аналіз показав чітку картину розвитку досліджень і популяризації образотворчого мистецтва.

Змістова структура ДП неперіодичних текстових видань з образотворчого мистецтва засвідчила, що тематичні рубрики розкриті в такому обсязі, який відповідає науковим розробленням у тій чи іншій сфері мистецької діяльності. Рівень наукових установ України відповідає вимогам суспільства до мистецтвознавства на тлі державних реформ, змін і нового бачення мистецтва в контексті національної ідеї, а також розвитку глобалізації та інформатизації. Це помітно на значному пласті монографічної літератури, яка готується науковими школами Києва, Львова, Харкова та інших міст України.

Достатньо велика кількість видань випускається з навчальними цілями, для підготовки майбутніх фахівців з образотворчого мистецтва. Можна сказати, що закладене надійне підґрунтя для подальшого розвитку мистецтвознавчої науки.

Аналіз показав, що друкування літератури з образотворчого мистецтва займається значна кількість видавництв та видавничих організацій як державної, так і недержавної форм власності й саме останні домінують у цій видавничій сфері. Для збільшення кількості видавничої продукції державних видавництв, вочевидь, потрібна особлива увага і допомога держави щодо розв'язання наболілих проблем книговидання, а також ширше застосування новітніх технологій.

Мистецтвознавча література видається, переважно, мовою титульної нації, що сприяє її утвердженню в усіх сферах суспільного життя. Однак видання іноземними мовами спроможні широко популяризувати українське мистецтво і мистецтвознавчу науку.

Список використаної літератури

1. *Видавці та книгорозповсюджувачі в Україні* : довідник. — 5-те вид., змін. і доп. — К. : Кн. палата України, 2006. — 348 с.
2. *Кушнарєнко Н. Н.* Документоведение : учеб. для студентов вузов культуры / Н. Н. Кушнарєнко. — 7-е изд., стер. — К. : Знання, 2006. — 459 с. — (Серия "Высшее образование XXI века").
3. *Літотис* книг : держ. бібліогр. покажч. України / Кн. палата України ім. Івана Федорова. — К., 1924 — . — (Нац. бібліогр. України). — Виходить 1 раз на міс. 1996, № 1—12. 1997, № 1—12. 1998, № 1—12. 1999, № 1—12. 2000, № 1—12. 2001, № 1—12. 2002, № 1—12. 2003, № 1—12. 2004, № 1—12. 2005, № 1—12. 2006, № 1—12. 2007, № 1—12.
4. *Справочник библиографа* / науч. ред. А. Н. Ванеев, В. А. Минкина. — 3-е изд., перераб. и доп. — СПб. : Профессия, 2005. — 592 с. — (Серия "Библиотека").
5. *Типология изданий* / НПО "Всесоюз. кн. палата", Науч.-исслед. ин-т книги. — М. : Кн. палата, 1990. — 231 с.
6. *Швецова-Водка Г. М.* Документознаство : навч. посіб. / Г. М. Швецова-Водка. — К. : Знання, 2007. — 398 с. — (Вища освіта XXI століття).
7. *Шатрова М.* Аналіз документного потоку образотворчих документів України 1996—2005 рр. // Термінологія документознаства та суміжних галузей знань : зб. наук. пр. / М. Шатрова ; Київ. нац. ун-т культури і мистецтв, Ін-т держ. упр. і права. — К., 2009. — Вип. 3. — С. 167—179.
8. *Шатрова М. Б.* Аналіз документного потоку статей з образотворчого мистецтва в періодичних та продовжуваних виданнях України 1996—2005 рр. / М. Шатрова // Бібліотекознаство. Документознаство. Інформологія. — 2009. — № 2. — С. 24—33.
9. *Шатрова М.* Аналіз документного потоку авторефератів дисертацій з образотворчого мистецтва, виданих в Україні в 1996—2008 рр. / Марина Шатрова // Вісн. Кн. палати. — 2009. — № 7. — С. 13—16.